

HRAČKA V MUZEUM

Od havíře k hračkáři

1

V Seiffenu se soustruží

Dodnes ještě panuje představa o tom, že seiffenský havíř si ve svém volném čase řezboval, soustružil nebo jen tak něco kutil pro potěšení a z toho se pak vyvinula výroba hraček. Ve skutečnosti nebyl přechod od dolování cínové rudy k dřevozpracujícím řemeslům (a později k výrobě hraček) záležitostí múzy a volného času, nýbrž čistě existenční otázka. Vždy když se dolování zastavovalo, přibývalo soustružníků. S postupným úpadkem dolování se soustružení dřeva stávalo rozhodujícím řemeslem. V oblasti Seiffenu je to dosud nejvýznamnější forma obživy. Od poloviny 18.století ve výrobě vedle předmětů denní potřeby přibývalo stále více hraček. Tajemstvím úspěchu byl především staletými hornického povolání ukovaný typ člověka: čilý duchem, manuálně zručný, rozhodný, přizpůsobivý, ale také obětavý a houževnatý. Vývoj Seiffenu nebyl žádnou výjimkou. Podobou cestou se daly i jiné vsi, např. havířská ves Pobershau.

Něco o soustružení

2

Soustružení je pracovní postup, při němž se opracováváný kus dřeva otáčí kolem vlastní osy a pomocí řezných nástrojů (dlát) se formuje. Průřez výrobku je kruhový. K otáčení výrobku slouží soustruh. Ve zdejší oblasti patří soustružení k typickým technologiím.

Kmen – kruh – zvíře

3

Soustružení profilovaných dřevěných prstenců – od 1800

Zvláštností krušnohorské výroby hraček je točení nebo soustružení tzv. profilovaných dřevěných prstenců (Reifen). Jedinečnost tohoto postupu spočívá v tom, že se pomocí speciálních nástrojů do mokrého prstence ze smrkového dřeva vytvářejí obrysy určité figury, povětšinou zvířete. Při soustružení není profil ještě patrný. Teprve po rozštípnutí prstence se na průřezu zamýšlený tvar objeví. Jen těžko již pak lze provést na tvaru nějakou opravu. Proto tato technologie vyžaduje mimořádnou zručnost a výtvarné schopnosti jako především tvarovou představivost a dobrý odhad rozměrů. 40 – 60 kusů odsekaných polotovárů jsou pak řezbou dotvarovány a následně barevně pomalovány. Tato technologie je známa jen v Seiffenu a blízkém okolí a dnes je již jen málo těch kdo ji ovládají a provádějí.

Krušnohorská hračka dobývá svět

4

Obchod s hračkami a zámožský export

Dřevěné zboží z Krušných hor se už v 17. století prodávalo podomním a kočovným způsobem. Z výhodně položených vesnic Grünhainichen a Waldkirchen dodávali dřevěné předměty domácí potřeby a loubkové krabice již velmi záhy až na trhy do Lipska a Drážďan. Seiffenský soustružník Johann Friedrich Hiemann snad už v roce 1699 navštívil Lipský veletrh. V této době se hlavním střediskem obchodování s dřevěným hračkářským zbožím z nejrůznějších krajů Evropy stal Norimberk. Nízká mzdová a cenová úroveň v Krušných horách a kvalifikované a specializované soustružnictví z oblasti kolem Seiffenu dělaly krušnohorské dřevěné zboží atraktivním pro norimberské obchodníky. Vyvinuly se čilé obchodní vztahy a pro krušnohorskou

produkcí často přicházely i nové důležité impulsy. **Nakladatelé** nakupovali ve vsích jednotlivé výrobky, sestavovali sortiment a prodávali je se ziskem dál. Sílicí **nakladatelství** měla v této roli prostředníka na šíření krušnohorského hračkářského zboží značný podíl. Ještě před rokem 1800 se hračky z Krušných hor staly jako cenově výhodné, rozmanité a nezaměnitelné součástí světového obchodu.

Hračky všeho druhu

5

Rozmanitost a šíře sortimentu v 19. století

Sortiment hraček z Krušných hor čítal tisíce nejrůznějších výrobků. Velmi rozšířené byly především pohyblivé a cinkající hračky jako řehtačky, **brnkající škatulky**, pojízdné hry a hudební a rámusící nástroje. Nápady a podněty přicházely i jiných oblastí, zejména z Norimberku. Vedle nejmenších miniatur skrytých uvnitř vysoustružených ovocných plodů to byly zejména různé škatulky, které tvořily svým tematickým sortimentem rozmanitos krušnohorské nabídky. Všelíjové panenky, povozy, z prstenců sekaná nebo z papírové masy lisovaná zvířátka či domečky a stromy v nejrůznějších tvarech ukryté v dózách nebo bedničkách z loubků byly vždy vhodné pro dětskou hru a zároveň poučení a odpovídaly tak duševnímu a rozumovému světu dětí své doby. Krušnohorská Noemova archa patřila ke šlágrům zámožského exportu. Dřevěná vojáčky, hrady a stavebnice pro chlapeckou hru nebo detailně vybavené pokojíčky pro panenky a obchůdky pro dívky odpovídaly tehdejší představě o roli v dětské hře.

Vůně kadidla a záře světél

6

Skvosty vánočního lidového umění

Oslava světla jako podobenství zbožnosti a znovuzrození po vykonané práci, se stala ústředním tématem krušnohorských Vánoc, nesoucích se vždy v duchu hornických tradic. Už kolem roku 1800 zdobili krušnohorští horalé své vánoční světnice svícny a pyramidami. Tento zvyk se ještě rozšířil po roce 1830, kdy bylo možné drahé voskovice nebo lampičky na řepkový olej nahradit levnějšími stearínovými svícemi. Ve druhé polovině 19. století se Vánoce stále více stávaly rodinným svátkem, stále více lidovým svátkem světél. To přineslo i změnu v sortimentu hračkářské výroby. Vedle obvyklých hraček začal vznikat skromný

sortiment vánočních předmětů, které nacházely odbyt na místních domácích trzích. Brzy se okna mnoha domů ozdobila světloňoši v podobě andělů a havířů, brzy patřily voňavě kouřící mužíčci a louskáčci k typickým ozdobám Vánoc.

Práce – bydlení – žití

7

O sociální situaci hračkářů mezi 1850 a 1920

Pro hračkářskou oblast je charakteristický typ domácího výrobce hraček, který byl relativně samostatný a pracoval většinou ve vlastním domě s celou svou rodinou. Konečný produkt, který vyrobil, byl tedy jeho vlastnictvím, avšak jeho cenu a odbyt určovala aktuální situace na trhu. Po staletí se oblast kolem Seiffenu vyznačovala nízkými příjmy a velmi skromnými životními poměry. Pracovní doba se pohybovala v průměru kolem 13 až 15 hodin a samozřejmostí byla i spolupráce dětí. Produktivita spočívala ve velmi promyšlené dělbě práce a specializaci. Přestože se v hračkářské oblasti sotva kdy projevilo organizované hnutí proti špatným sociálním poměrům, staly se zdejší společenské poměry předmětem veřejného zájmu. V roce 1898 byl do Říšského sněmu zdejšími hračkáři zvolen sociální demokrat Emil Rosenkow (1871-1904), který tyto poměry vylíčil ve své sociálně-kritické komedii „Kocour Lampička“.

Celý svět v miniatuře

8

Miniaturní hračky na počátku 20.století

Kolem roku 1900 nastaly složité problémy v exportu. Kromě stoupajících cen dřeva ohrožovaly krušnohorskou výrobu hraček změny v celních předpisech. Důležité země dovozu zavedly v krátké době místo cla za hodnotu zboží clo z váhy. Nový francouzský generální tarif z roku 1881 změnil například 10% clo z hodnoty zboží na 60 franků za 100 kg váhy. Tím byl vážně ztížen například vývoz velkých těžkých masivních hraček. O řešení tohoto problému v Seiffenu se významně zasloužil **nakladatel H.E.Langer** tím, že začal podporovat proces miniaturizace. Po roce 1905 přišel na trh e zmenšeninami figurek, domečků, povozů a různého příslušenství podle „norimberské míry“. Jeho záměr nabízet nejmenší hračky ukryté v krabičce od sirek se ukázal jako geniální. Dobové motivy, působivá miniaturní soustružnická práce, detailní zdobení barvami a samotné umění mistrovského tvoření těch nejmenších hraček, to vše se stalo novou devizou seiffenského lidového umění.

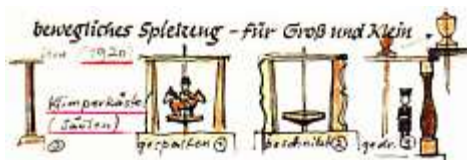

Z celého zástupu bezpočtu často anonymních výrobců přece jen od poloviny 19.století vystupují někteří, kteří díky své individualitě a výtvarným zvláštnostem upoutali pozornost veřejnosti. Tvořili obraz své doby zvláště osobním a originálním způsobem. Dodnes nás jejich díla udivují buď zvláštní tvůrčí naivitou nebo technologickou precizností a uměleckou úrovní. Jejich zobrazení reflektují zejména regionální obyčeje a duchovní svět prostého lidového umělce Krušných hor.

Řemeslo – škola - návrh

Pokračující industrializace, mezinárodní konkurence a hospodářské krize čím dál víc přiosťovaly hospodářskou a sociální situaci v hračkářské oblasti. Od druhé poloviny 19. století mělo zdolání krize napomoci zakládání státních odborných průmyslových škol. Zvláště na přelomu století se museli odpovědní odborníci vypořádat se skutečností, že díky tlaku ve směru honby za „levným výrobkem“ hrozí narušení symbiózy lidového umění a výrobního řemesla. Technizace a racionalizace vnesly nejistotu do zacházení se starými tradičními formami lidového umění. Sami tvůrci působili jako motor vývoje nové současné estetiky výrobku, když přicházeli s novými tvary a s ohlednutím na tradice. 30. a 40. léta 20. století provází proces vytváření pracovních míst a náhradní výroba. Současně tato stále se rozšiřující průmyslová výroba vánočních předmětů odkryla alternativní oblast obživy.

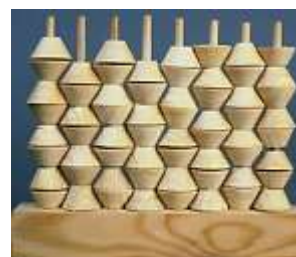

Tradice a duch doby

Dobový vkus, hospodářské tlaky, politické poměry a měnící se hospodářské formy formovaly Krušné hory 20. století. Válečná a poválečná léta plná odříkání ovlivnila kvalitu i kvantitu, desetiletí Německé demokratické republiky přinesla nové módní tendence a nástup plastických hmot. Mnoho výrobců přešlo v 60tých letech z tradičního sortimentu dřevěných hraček na výrobu dekoračních a vánočních uměleckých předmětů. Direktivní hospodářská politika NDR, zestátnění středního stavu (1972), vznik velkých průmyslových komplexů (do 1981) a státní monopol zahraničního obchodu NDR výrazně proměnily strukturu hračkářského regionu. Export, ale také druh vybavení dětských zařízení a vnitřní poptávka určovaly v centrálně plánovaném hospodářství objem i druh mnoha výrobků, takže rozmanitost sortimentu vzala za své. Umělá struktura exportu, cen a mezd v NDR se postarala o zbytek. Začít znovu bylo po roce 1990 nesmírně složité.

Od počátku 20.století zájem umělců a vědců o krušnohorskou hračku a Vánoce nepolevil. Vždy je to do regionu táhlo. Tvůrci sami hledali příležitost, aby zde mohli žít, tvořit a přispívat novými nápady. Ale i naopak tvůrčí osobnosti z krušnohorských dílen po svých studiích působily na středních i vysokých odborných školách jako průkopníci technologií a uměleckých směrů. Obor umělecká práce se dřevem ve smyslu krušnohorských tradic bylo možné studovat na školách v Sonneberku a v Halle a od 60-tych let na Odborné škole užitého umění ve Schneeberku.

Zážitek pro malé i velké – Krušnohorské muzeum hraček

Uprostřed vsi se nachází muzeum, které velmi působivě zprostředkovává historii vzniku, ale také staletou tradici seiffenského lidového umění. Asi 5000 exponátů dává nahlédnout do světa pocitů a myšlenek místních obyvatel. Ožívají tu vzpomínky na dětství a nejedno oko se třeba uprostřed léta rozzáří při pohledu na předměty, přivolávající příští vánoce.

Ale návštěvníku se tu představují i miniaturní hračky, nejrozmanitější soustružené a vyřezávané předměty, svědkové dolování, hutnictví a mnoho dalšího.

Jedinečné seiffenské lidové umění

Krušnohorské domky s typickými špičatými štíty tvoří impozantní rámec výrobě známých a tolik žádaných seiffenských dřevěných předmětů. Ve 3 předváděcích dílnách a více než 100 soukromých řemeslnických podnicích se rodí do detailu přesně všichni ti kouřníci, louskáčci, ty pyramidy a mnoho dalších seiffenských symbolických figurek.

V Krušnohorském skanzenu pod širým nebem je v historických obytných domcích a dílnách možné nahlédnout do historické minulosti. Dochovaná originální pila na výrobu dřevěných obručí s vodním pohonem z roku 1760 je zvlášť zajímavou atrakcí pro návštěvníky. Dodnes se můžeme řemeslníkovi dívat přes rameno při tomto zvláštním a ve světě jedinečném způsobu práce.

Neopakovatelná pohádka Vánoc

Od prvního Adventu až do Tří králů tvoří Seiffen jedinečnou vánoční kulisu. Když se nad romanticky zasněženou krajinou rozkládá soumrak, vstupuje do domů hračkářů pohoda. Celé houfy kouřníků, louskáčků, většinou děděné po generace, zaujaly své pevné místo v útulných světnicích. Příjemně vonící kroužky kouře stoupající ve světle svíček zadumaně se otáčejících pyramid tvoří neopakovatelnou atmosféru.

